

16. Yüzyıl Osmanlı'sında Bir Müfessir-Sûfî: Baba Nimetullah Nahcuvânî, yazar Ali Çoban (Konya: Palet Yayınları, 2021), 197 sayfa, ISBN: 9786257675314

Samed YAŞAR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Master's Student, Selcuk University, Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Konya, Turkey
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7429-7105> | ROD ID: <https://ror.org/045hgzm75>
samedyasar97@gmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 06.10.2023 Kabul: 18.12.2023 Yayın: 30.12.2023	Baba Nimetullah Nahcuvânî, Anadolu'da tasavvufi düşüncenin oluşmasında etkili olan, halkı irşad eden ve Nakşilîği Konya'ya ilk getiren, muhacir bir sûfidir. Kitap, Baba Nimetullah'ın hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri üzerinde durmakla birlikte Kuran ve insan özelinde tasavvufi düşüncelerini aktarmaktadır. Ayrıca kitapta Kuran'ın hakikati mevzusuna ve Kuran kaynaklı tasavvufi kavramlara değinilmektedir. Marifetle ibadetlerin bâtinî manalarına ulaşma ve insanın yaratılış gayesi meseleleri incelenmektedir. Eserleri hakkında yapılan hatalar gerekçeleriyle aktarılmaktadır. Baba Nimetullah'ın Mesnevi'nin ilk dokuz beytine yaptığı şerh ilk defa bu çalışmada ortaya konulmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İnsan, Müfessir Sûfî, Ekberî Gelenek, Baba Nimetullah.	

16. Yüzyıl Osmanlı'sında Bir Müfessir-Sûfî: Baba Nimetullah Nahcuvânî, by Ali Çoban (Konya: Palet Yayınları, 2021), 197 page, ISBN: 9786257675314

Article Info	Abstract
Article History Received: 06.10.2023 Accepted: 18.12.2023 Published: 30.12.2023	Baba Nimatullah Nahjuvânî was an immigrant Sufi who influenced the formation of Sufi thought in Anatolia, guided the people and was the first to bring Naqshism to Konya. The book focuses on Baba Nimatullah's life, scholarly personality, and works, as well as his Sufi thoughts on the Qur'an and human beings. In addition, the book touches upon the issue of the truth of the Qur'an and Sufi concepts originating from the Qur'an. It examines the issues of reaching the spiritual meanings of worship and the purpose of human creation. Errors made about his works are explained with their reasons. Baba Nimatullah's commentary on the first nine couplets of Masnavi is presented for the first time in this study.
Keywords: Sufism, Man, The Sufi Mufassir, Akbarite Tradition, Baba Nimatullah.	

Atıf/Citation: Yaşar, Samed. "16. Yüzyıl Osmanlı'sında Bir Müfessir-Sûfî: Baba Nimetullah Nahcuvânî, yazar Ali Çoban (Konya: Palet Yayınları, 2021), 197 sayfa, ISBN: 9786257675314". *Akif* 53/2 (2023), 367-370.
<https://doi.org/10.51121/akif.2023.50>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Tanıtımını yapacağımız kitap, Baba Nimetullah Nahcuvânî hakkında tashih ve tavzih edici bilgiler sunan en modern çalışmadır. Baba Nimetullah 16. Yüzyılda yaşamış, Konya'ya ilk Nakşîliği getiren sûfidir. Tekke sahibi olması dolayısıyla halkı irşat etmiştir. Eserleriyle Tasavvuf edebiyatının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Tefsir çalışmaları dolayısıyla müfessir bir sûfi olarak tanınmaktadır. Nahcivan'da doğmuş sonrasında Tebriz'e müderrislik yapmak üzere gitmiştir. Burada zâhiri ilimlerin yanı sıra bâtinî ilimleri öğrenmek için Sun'ullah Kûzekunânî'nin halifesi, nakşî şeyhi Derviş Ahî Hüsrevşâhî'ye intisap etmiştir. Baba Nimetullah, Safevîlerin Nakşîliğin sünni çizgisini tehlike olarak görmesi sebebiyle Tebriz'den ayrılıp Anadolu'ya Akşehir'e göç etmiştir.

Kitap, muhteva olarak araştırmanın kapsam ve amacının anlatıldığı ve Baba Nimetullah hakkında yapılan çalışmaların tanıtıldığı giriş bölümü ile başlamaktadır. Birinci bölümde Baba Nimetullah'ın hayatı, eserleri ve ilmî kişiliğini anlatılmaktadır. İkinci bölümde "Kur'an ve İnsan" başlığı altında sınırlandırılarak tasavvufî düşünceleri aktarılmaktadır. Çalışmanın genel değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç bölümüyle son bulmaktadır. Ayrıca ilk defa bu çalışmada tespit edilen ve Nahcuvânî'nin *Mesnevî*'nin ilk dokuz beytini şerh ettiği eser de Türkçeye çevrilerek eserin son kısmına ek başlığıyla eklenmiştir.

Birinci bölümde Baba Nimetullah'ın hayatına dair bilinen veriler dışında yeni bilgilere rastlanılmaması sebebiyle geçmiş çalışmalardan farklı bir bilgi sunulamamıştır. Aynı bölümde eserleri kapsamlı bir biçimde tanıtılmaktadır. Eserlerin aidiyet problemi üzerinde durulmakta ve Baba Nimetullah'a "ait olan" beş eser ve "ait olduğu zannedilen" on bir eserin hangi kaynaklarda ne zaman geçmekte olduğu tespit edilmektedir. Eserlerin aidiyetiyle ilgili hatalar gerekçeleriyle anlatılmaktadır.

Baba Nimetullah'a aidiyeti kesin olan eserler içerisinde ilk olarak *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye* isimli tefsir ele alınmıştır. Akademi dünyasında yapılan bir yanlışlık sebebiyle Abdülkâdir Geylanî'ye nisbet edilen tefsirin aidiyeti üzerinde durulmuştur. Eserin Nahcuvânî'ye ait olduğunu gösteren akademi dünyasında yapılmış uluslararası çalışmalara yer verilmektedir. Ayrıca eserin Abdülkadir Geylanî'ye nispet edilme sebeplerinin zayıflığı ve Baba Nimetullah'a ait olmasındaki gerekçeler aktarılmaktadır. Sonrasında eserin Baba Nimetullah'ın müfessir bir sûfi olarak tanınmasındaki önemi ve eserin muhtevası hakkında bilgiler verilmektedir.

İkinci olarak Kâtip Çelebi'nin temel mevzusu vücûd meselesi olan *Hidâyetü'l-İhvân* isimli eseri tanıtılmaktadır.

Üçüncü olarak sûflerin baş kitabı şeklinde nitelenen, marifet, varlık, sülûk gibi mevzuları ihtivâ eden Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* isimli bin beyitten oluşan eserini şerh ettiği *Şerh-i Gülşen-i Râz* isimli eser tanıtılmaktadır. Anadolu'ya göç eden ve tasavvufî düşünceyi mayalamak isteyen muhacir sûflerin bu esere şerh yazması da bir geleneği takip ettiğini göstermektedir.

Dördüncü olarak Seyyid Ali Hemedânî'nin *er-Risaletü'l-Kudsiyye fî Esrâri'n-Noktati'l-Hissiyye* isimli eserini şerh ettiği *Şerhu Esrâri'n-Nokta* isimli eser tanıtılmaktadır. Yazılma amacının Nahcuvânî'nin Ekberî gelenekle olan bağı olduğu ifade edilmektedir.

Beşinci eser olan *Mesnevî*'nin ilk dokuz beytine yaptığı şerhin bir nüshası tespit edilerek ilk defa bu kitapta yer verilmiştir. Şerhin Baba Nimetullah'a ait olduğu gerekçeleriyle aktarılmış ve ek'te de tercümesi yer almıştır.

Yazar tarafından Baba Nimetullah'a "ait olmadığı kesin olan eserler" olarak ise Risâle-i Vücûdiyye, Risâle-i Mükâşefe, Risâle-i Nikât, Risâle-i Tahkîkât, Risâle-i Zikriyye, Hâşiye-i Beyzâvî, Hâşiye-i Füsûs, Terceme-i Nakşü'l-Füsûs, Mecmû'a-i Letâif, Suâl ve Cevâb Risâlesi ve

Istîlâhâtü's-Sûfiyye sıralanmıştır. Bu on bir eser Baba Nimetullah'a ait olmadığı kesin olup delil ve gerekçeleriyle aktarılmıştır. Hâşiye-i Füsûs eserinin dışındaki on eserin Baba Nimetullah'a ait olmama sebebi Nimetullahiyye tarikatının kurucusu olan Nimetullah Veli ile isimlerinin karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Hâşiye-i Füsûs'un yazarı tam olarak bilinmemekle birlikte onun da Nimetullah Veli'ye ait olma ihtimali yüksektir.

Birinci bölümde ortaya konulan çalışmalar sayesinde Baba Nimetullah'ın eserleri tanıtılmaktadır. Ayrıca eserlerin aidiyet problemi çözülerek onun hakkında yeni araştırmalar yapacak araştırmacıların ona ait olmayan eserlerden atıf yaparak hata yapmaları önlenmektedir. Bu sayede onun hakkında yapılan araştırmaların doğru olmasına katkı sunulmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü ise Baba Nimetullah'ın tasavvufi yönü, Hakk'ın kelâmî kitabı olarak tanımladığı "Kuran ve varlıksal/kiyânî kitap" olarak nitelediği İnsan merkezinde dört başlıkta anlatılmaktadır.

Birinci başlıkta Baba Nimetullah'ın kelimah sahibi Allah, kelâmın kendisi Kur'an-ı Kerim ve Kur'an-ı Kerim'e mazhar olan Hz Peygamber (sav) üzerinden Kur'an-ı Kerim'in hakikati üzerine Ekberî geleneğin tesirindeki görüşlerinden bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim ile tevhid-i zâta erişen Hz Peygamber'in (sav) dini kemale erdirmesi anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in diğer kitaplardaki mesajları birleştiren "câmi" sıfatına sahip olmasına değinilmektedir. Seyr-i sülûk ile tezkiye edilmiş kalbin, Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılmasına etkisi üzerinde durulmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki ibarelerin her birinin sır olması ve manasının sonsuzluğu anlatılmaktadır.

İkinci başlıkta ise Kur'an-ı Kerim'in tasavvuf ilmi ile ilişkisi ve temel kaynak oluşu anlatılmaktadır. Ayrıca Baba Nimetullah'ın gerek Kur'an-ı Kerim'de geçen lafızlar gerek de kendi yaptığı tefsirden hâsıl olan kavramlar tasavvufi manaları ile sunulmaktadır. Baba Nimetullah'ın yaşadığı asırdaki sûfî düşüncenin terminolojik dili, Kur'an-ı Kerim'i tefsir ettiği kavramlarda Ekberî geleneğin etkisi ve kavramlara yüklediği bâtinî manalar ile onun diğer âlimlerden farkları ortaya çıkarılmaktadır.

Üçüncü başlık ise tasavvufun temel meselelerinden marifet ile alakalıdır. Baba Nimetullah'ın marifete ulaşabilmek için insanın kul olduğunun farkında olmasına ve kulluğunu içselleştirilmesinin gerekliliğine dair görüşlerine dikkat çekilmektedir. Âlemin ve insanın kulluktaki bağlamı, zâtî ve emrî kulluk yani zorunlu ve iradî kulluk gibi Ekberî geleneğin etkisindeki meseleler aktarılmaktadır. Ayrıca Baba Nimetullah'ın kulluğun ibadetleri yerine getirmekle olduğu ve marifete bu sayede ulaşılacağı üzerine görüşleri aktarılmaktadır. Bu minvalde namaz, oruç, zekât ve hac gibi temel ibadetlere Baba Nimetullah'ın verdiği batınî manalar aktarılmaktadır. Bu batınî manaların ibadetlerin içselleşmesine, kulluğun olgunlaşmasına ve zâhirîn ötesindeki batınî faziletlerin anlaşılmasına katkısı ortaya konulmaktadır.

Dördüncü ve son başlıkta ise Baba Nimetullah'ın insan hakkındaki görüşleri anlatılmaktadır. İnsanın, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olmasının varlık sahasında ona sağladığı konum ve bu konumun gereklilikleri üzerinde durularak yaratılışın gayesine cevap aranmaktadır. Ayrıca onu yaratılış maksadından uzaklaştıran nefis ve dünya gibi engeller üzerinde durulmaktadır. Allah'ın halifesi olmanın gereği olarak insanın tasavvufta insân-ı kâmil olarak isimlendirilen dereceye ulaşması gerekmektedir. Sûfiler bu dereceye seyr-i sülûk dedikleri yolda, nefsi kötü huy ve hastalıklardan arındırarak ulaşmaktadır. Bu bağlamda Baba Nimetullah'ın hades ve necasetten temizlik, masiyet ve şerr-i vesveseden temizlik, ahlak-ı zemîmeden temizlik ve sırrın temizliği üzerine görüşleri aktarılmaktadır. Sonrasında fenafillah makamı ve kulun kulluğunun ve ilahın ilahlığının daim oluşu anlatılmaktadır. Sonrasında Rabb-i Hâss isimli, İbn Arabî'nin düşüncesinde de yer alan marifete insanın kendisinden hareketle ulaşmasından bahsedilmektedir. İlahi isimlerin insan üzerindeki tecellisi ve insanın bunu

bilmesi üzerinde durulmaktadır. Son olarak Baba Nimetullah'ın tevhid anlayışı ve Hz Peygamber'in (sav) diğer peygamberlerden (onlar sadece tevhid-i sıfat ve tevhid-i efâle mazhar olmuşlardır.) farklı olarak tevhid-i zâta mazhar olması ve onun ümmetinin bu sayede bu marifete mazhar olmasından bahsedilmektedir.

Sonuç

Kitabın amacı Baba Nimetullah'ın hayatını, ilmî kişiliğini, eserlerini ve tasavvufi görüşlerini tanıtmaktır. Hayatı hakkında Nahcivan ve Tebriz'deki kaynaklar da incelenmesine rağmen yeterli veriye ulaşılamamıştır. Ancak onun eserlerinin sıhhati tespit edilerek ona ait olan ve olmayan eserler sarahate kavuşturulmuştur. Baba Nimetullah hakkında sadece Türkiye değil uluslararası çapta araştırmalar yapıldığı göz önüne alınırsa eserlerinin aidiyet probleminin çözülmesi yeni araştırmacıların işini kolaylaştırmakla birlikte hataların tekrarlanmasının da önüne geçecektir.

Baba Nimetullah'ın tefsiri üzerine yapılan çalışmalar nedeniyle müfessir yönü öne çıkmaktadır. Ancak bu çalışma sayesinde tasavvufi yönü de tanınmış olacaktır. Kitapta Baba Nimetullah'ın Ekberî geleneğin izinde yaratılışın gayesi, kulluk, marifet gibi meselelere Kur'an-ı Kerim ve İnsan özelinde yaptığı bâtinî manalar ve Anadolu'da gelişen sûfi düşünceye ve edebiyata katkıları aktarılmaktadır. Baba Nimetullah'ın zâhirî ve bâtinî ilimleri tahsil ettiği, geniş hacimli eserler ortaya koyduğu ve eserlerinde derin konulardan bahsettiği göz önüne alınırsa çok daha geniş çaplı araştırmaların gerekliliği karşımıza çıkmaktadır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.